

İSMET ÖZEL ŞİİRİNDE ‘KAHRAMAN BEN’İN GÖRÜNÜMLERİ THE IMAGES OF HEROIC SELF IN İSMET ÖZEL’S POETRY

DOI: 10.33404/anasay.1230482

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article¹

Ekrem GÜZEL*

ÖZ

Modern çağda, klasik anlamda mitolojik ve destansı kahramanlara pek rastlanmaz. Roman türü ile birlikte ortalama insanın hikâyesi yaygınlaşır. Bununla birlikte, edebî metinlerde, kahramanlığı ile ön plana çıkan figürlere rastlanabilir. Bu anlamda Türk edebiyatında İsmet Özel’in şiirlerinde bir *kahraman benin*, personanın olduğu görülür. Şiirlerinde birçok politik, ideolojik, sınıfsal ve toplumsal konuyu işleyen Özel, bu konular içinde gezinip duran bir persona da yaratır. Şairin sesi olmaya yakın duran bu persona, *kahraman ben* şeklinde tezahür eder. Özel, özellikle *Erbain*’deki şiirlerde görülen bu personayı betimlerken epik tarzda bir söyleyiş biçimi ve üslup kullanır.

Bu makalede, Özel’in şiirindeki *kahraman ben* incelenmiştir. Daha ziyade *Erbain*’deki şiirler esas alınarak *kahraman benin* üç şekilde tezahür ettiği ileri sürülmüştür. Buna göre öncelikle şiirdeki *kahraman benin* sıradan insandan farklı olduğu; ikinci olarak mücadelecî bir kahraman olarak ön plana çıktığı ve nihayet insanlık için açtığı ortaya konulmuştur. Bu üç durum üzerinden Özel’in şiirlerindeki *kahraman*

1- Makale Geliş Tarihi: 06. 01. 2023 Makale Kabul Tarihi: 20. 02. 2023

* Dr. Öğr. Üyesi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Rize, ekrem.guzel@erdogan.edu.tr, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7949-5063>

benin genel özellikleri gözler önüne serilmiştir. Sözü edilen *ben* ile birlikte ortaya çıkan destansı, epik anlatıma da dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsmet Özel şiiri, kahraman ben, persona

ABSTRACT

In modern era, mythological and epic heroes are rarely seen in the classical sense. With novel genre, the story of the average person becomes widespread. However, in literary texts, personas who stand out with their heroism are encountered. In this sense, it seen that a heroic self, a persona, in İsmet Özel's poems in Turkish literature. Özel, who deals with many political, ideological, class and social issues in his poems, also creates a persona wandering around these topics. This persona, which is close to being the voice of the poet, comes to the fore as the heroic self. Özel uses an epic phrasing and style that reveals this persona, especially in *Erbain's* poems.

In this article, the heroic self in İsmet Özel's poem has been examined. It has been argued that the heroic self, which appears quite clearly in the poems in his poetry book *Erbain*, emerges in three ways. Accordingly, first of all, it has been revealed that the heroic self in the poems is different from the ordinary person; secondly it was remarked that this persona came to the fore as a fighting hero and finally suffered for humanity. The general characteristics of the heroic self in Özel's poems are revealed through these three situations. Attention is also drawn to the epic narrative that emerges with this heroic self.

Keywords: İsmet Özel's poetry, heroic self, persona

Giriş

Mitolojide olağanüstü özellikleri olan ve bir toplumun kaderini değiştirecek büyüklükte işler yapan bir kahraman tipi söz konusudur. Bu kahraman, çocukluğundan itibaren sahip olduğu meziyetleri, kendisine tevarüs eden ödevlere göre geliştirmek durumundadır. Bu yüzden onun bir maceraya çıkması, deneyim kazanması ve olgunlaşması gerekir. Daha çok mitolojik ve epik anlatılarda görülen bu tipe, modern metinlerde pek rastlanmaz. Özellikle roman, olağanüstünün yerine olağanı ve sıradan insanı ikame ederek bunun önüne geçer. Zira modern toplum, kahramanın işlevini görebilecek kurumsal yapılara sahip olduğu için bütün toplumun kaderini tayin edecek bir bireye ihtiyaç duymaz. Bu konuda Hegel, modern toplumlarda kahramanın olamayacağını, onun yerini sosyal kurumların aldığını ileri sürer (Bröckling, 2019, s. 127-

131). Mitolojik anlatılarda ve destanlarda görülen kahramanın yerini modern dönemin toplumsal ve kolektif unsurları alır. Bununla birlikte edebî eserlerde, klasik yüceltilmiş kahraman tipi görülmektedir. Bu anlamda İsmet Özel'in şiirlerinde sıradan insanlardan farklı, mücadeleci, gerektiğinde toplum için acı çekip bedel ödeyen bir kahramanın varlığından söz edilebilir. Ben anlatıcı ile kurgulanan bu kahraman, aynı zamanda şairin kendi söylemini emanet ettiği bir persona izlenimi vermektedir.

İsmet Özel'in şiirlerinde öykülemeci bir anlatım tekniği kullanır (Aktaş, 2011, s. 71). Bu öykülemede acı çeken, fedakâr ve genellikle *ben* zamiri ile gösterilen bir kahraman figüre rastlanır. Birinci tekil şahıs (ben) anlatıcılı şiirlerdeki ben, şairin kendisi olabileceği gibi onun yarattığı bir persona da olabilir. Birçok eleştirmen şiirde konuşanın bir persona, anlatıcı olduğunu, şairin sözü ona emanet ettiğini dile getirirler. Böylelikle şair, metinde konuşan farklı kişiler yaratabilmektedir (Baldick, 2001, s. 190). Bu açıdan Özel'in yarattığı persona kendisinden izler taşımakla birlikte şiirlerde sözün emanet edildiği bir anlatıcı ben (birinci tekil şahıs anlatıcı) konumundadır. Bu makalede de persona kavramı, şairin şiirlerinde yarattığı kahraman ve anlatıcı *benin* yerine kullanılmaktadır. Alphan Akgül, Fuat Köprülü'nün Tevfik Fikret'e dair eleştirisi üzerine yazdığı makalesinde, Köprülü'nün Fikret'in şiirlerinde yarattığı personalar ile şairi aynı kişi olarak gördüğü ve bunun üzerinden ona bir tutarsızlık atfettiği konusu üzerinde durur. Köprülü'nün eleştirisini persona kavramı üzerinden ele alan Akgül, modern eleştiri ve kuramların eser ile metni ayırdıkları tezinden hareket ederek Fikret'in şiirindeki personaların farklı düşünceler ve tutumlar takınabileceğini ve Köprülü'nün eleştirisinin yersiz olduğunu ileri sürer (Akgün, 2013, s. 279-280). Dolayısıyla romanda olduğu gibi şiirde de kurgusal bir kişilikten, personadan söz edilebilir. Bu bağlamda Özel'in şiirlerinde yarattığı, persona diyebileceğimiz kişiliklerden bahsedilebilir. Bunlardan biri de ortalama insandan farklı, mücadele etmeye yazgılı ve gerekirse kendisini toplum için feda etmeye amade kahraman tipi özelliklerini gösteren personadır.

Özel'in şiirinde yarattığı ve ben anlatıcı olarak ön plana çıkan personanın onun hayatından, dünya karşı duruşundan ve şiire yüklediği anlamdan izler taşıdığını belirtmek gerekir. Şiir ile ilgili görüşlerine yer verdiği Şiir *Okuma Kılavuzu* isimli kitabında Özel, şiirin zorbalıklara karşı koyabilecek bir alan olduğundan ve dünyanın karanlık güçleriyle iş birliği yapmaksızın da yaşayabilme imkânı yarattığından söz eder:

Yapayalnız insan, seçmelerini kendine zorla kabul ettiren düşünme yolları

içinde yapmaktan tedirginlik duyduğu zaman şiir okuyabilir. Şiir insan için serbest bir alan olmakla da kalmaz, bu dünyanın karanlık güçleriyle işbirliği yapmaksızın, bu pis zorbalıklara yaltaklanmadan insanlar arasında anlaşmaya dayanan, sevgiyi ve ruhça dayanışmayı mümkün kılan bir ilişkiler zincirinin de başlatıcısı olabilir. (Özel, 2007, s. 22)

Yukarıdaki paragrafta ifade edilenlere benzer bir tutum, onun şiirlerinde yarattığı kahraman tipinde de görülür. Modern dünya ve insana karşı kendisini acı çekme pahasına feda eden bir kahraman söz konusudur. Bu bağlamda, *Erbain*'in girişine yazdığı “Yaşamayı bileydim yazar mıydım hiç şiir?” dizesi, onun hayat ve modern dünya ile kurduğu ilişki ve bu ilişki sonucu şiiri yaşamının ayrılmaz parçası yapmasına göndermede bulunur (Özel, 2005, s. 7). Dolayısıyla Özel, gerçek hayatta yaşayamadıklarını bir bakıma, modern dünyanın sınırlarını ihlal ederek şiirlerinde yarattığı kişilerle yaşar. Bu personayı, *beni* ise daha çok toplumu kast ederek kullandığını söyler. Yani kendi benine kolektif, toplumsal bir misyon da yükler.

Özel'in şiirinde yarattığı *kahraman ben* ile şairliğe yüklediği misyon ve sorumluluk arasında bir yakınlık olduğuna değinmek gerekir. Bu anlamda şair, “Türk Milleti Olarak Varlığımızı Şiire Borçluyuz” başlıklı konuşmasında şiirin neden hayatî bir öneme sahip olduğu üzerinde durur ve “Türkiye'nin bir kişiliği, kimliği ve kendine mahsus bir yolu olmalıdır, diyen insanlar şairler olagelmıştır.” çıkarımında bulunur (Özel, 2014, s. 212). Özel, yine bu yazısında modern Türk şiirinde ethos, logos ve pathos olmak üzere üç tarz şiir söyleme biçiminin varlığından söz eder. Toplumcu bir özellik arz eden ethosa Tevfik Fikret, Mehmet Akif ve Nazım Hikmet'i; duygu ortaklığı kurmaya dönük bir şiir olan pathosa ise Cenap Şahabettin, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal'i örnek verir. Bu, şiirin toplumcu ve lirik olarak ön plana çıkması ile ilgili bir ayrımdır. Bu tasnife göre Özel'i hem ethos (toplumcu) hem de pathos (lirik/epik) denilebilecek özellikleri taşıyan bir şair olarak değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla o, şiirlerinde Türkiye'nin “kendine mahsus bir yolu” olması gerektiğini anlatmak isteyen, ethosa yaslanan ve yine ortak duygulardan ve lirizmden yani pathostan kaynağını alan bir şiir inşa eder. Dolayısıyla Özel'in şiirinde yarattığı kahraman *ben*, onun şiire yüklediği misyonun ve şair olmanın verdiği farkındalık ve ayrıcalığın bir yansıması olarak tezahür eder.

“Demek İstedim... Diyebiliyor Muyum” başlıklı yazısında Özel, şiirinde yarattığı *kahraman ben* hakkında ipuçları veren tutumundan bahseder. Buna göre dünya görüşünde görülen değişimler, aslında onun bir şair olarak Türkiye için yapılması

gerekli olanları yapmasının sonuçlarıdır. Özel, “Dünyaya uğratılışımızın çıkış yolunu Türkiye namına mümkün kılan şartlar öyle icap ettirdiği için önce sosyalistmiş gibi yapan solcular, bilahare Müslümanmış gibi yapan sağcılar arasından bir (hiç olmazsa bir) yol arkadaşı aradım.” ifadeleriyle kendi arayışını ve bu arayışlarda bulunduğu duraklardan söz eder (Özel, 2014). Ne var ki bu durakların hiçbirisinin beklentilerini karşılamadığını düşünen şair, kendinde başından itibaren mevcut olan özü korumuş olduğu kanaatini taşır. Metinlerindeki *kahraman benin* dünya görüşü değişmesine rağmen, bazı değişiklikler olmakla birlikte, devam etmesini Özel’in bu düşüncesinin ve tutumunun bir tezahürü olarak yorumlamak mümkündür. Dolayısıyla onun hayatında yaşadığı bazı dönüşümler kendisindeki özü ve şiirinde yarattığı personayı da bütünüyle değiştirmez.

Özel, *Of Not Being A Jew* (Yahudi Olmamak) şiiri üzerine yapılan bir söyleşide, neden bu başlığı seçtiğiyle ilgili bir soruya verdiği cevapta kendisini dünyada ufuk açmaya görevli bir olarak tanımlar. “Dünyada bir ufuk açmak için kendilerini âdeta görevli sayan insan psikolojisine sahip olanlar.” şeklindeki tanıma kendisini dâhil ederken şiirindeki *kahraman benin* ardında yatan psikolojiyi de bir bakıma yansıtır (Özel, 2014, s. 308). Özel’in bunun gibi çoğaltabileceğimiz ifadeleri aslında onun kendi şiirinde yarattığı personanın art alanına ışık tutmaktadır. Bu bağlamda şiirlerinde, zaman zaman mitolojik ve efsanevî kahramanları anıştıran bir kişilik izlenimi veren bir persona yaratmasını, Özel’in kendi psikolojisi ve dünya görüşünün yansıması olarak da okumak mümkündür.

Özel’in şiirinde yarattığı ve kendinden de izler taşıyan *kahraman ben*, genel olarak üç şekilde tezahür eder. Birincisi *kahraman benin* sıradan insandan ayrılan meziyetler ve faziletlere sahip olmasıdır. İkincisi, daha çok Marksizm etkisinde yazılan şiirlerde görülen, kahramanın mücadelecî bir iradeye sahip olmasıdır. Üçüncü ise *kahraman benin* insanlık için acı çeken bir figür, ‘trajik akıl’ olarak ön plana çıkmasıdır. Dolayısıyla Özel’in şiirinde, özellikle *Erbain*’de, ortalama insandan farklı, mücadelecî ve gerektiğinde insanlık adına acı çekmeye gönüllü; mitolojik, efsanevî, tarihî ve dinî kahramanlardan izler taşıyan bir persona ile karşılaşırız.

Sıradan Kalabalıklar İçinde Sıra Dışı Özne/Kahraman Ben

İsmet Özel’in şiirindeki ben anlatıcı üzerinden yarattığı kahramanın en büyük özelliği sıradan insandan farklı olmasıdır. Bu farklılık bazen güçlü, iyi ve cesur olma, bazen de onu toplumun dışına itecek bir alamet şeklinde tezahür eder. Mesela bu bağ-

lamda 1963 yılında yazdığı *Waterloo'da Bir Dişi Kedi* şiirinde, yüzü insanlara benzemekle birlikte “çağdaş olmayan iğrenç bir yüz, değişmiş, iğrenç bir yara” gibidir. Şair bu yüzü “O silik aynalarda şaşırduğum pis yüzüm/daha çok insanlara benzeyen ve onlara/hırçın çalgılar ansitan/yüzüm” şeklinde tasvir eder (Özel, 2005, s. 20). Dolayısıyla çirkin olmakla birlikte sıradan olmayan bir yüz söz konusudur. Sıradan insandan genellikle olumlu yönleriyle ayrılan *ben*, bazen de toplum dışına itilmiş lanetli bir kahraman izlenimi verir.

Karlı Bir Gece Vakti Bir Dostu Uyandırmak (1972) şiirinde “yağmuru çağıracak kadar güzel” olan *benin* ismi bir tür ceza sayılabilecek şekilde “insanların hizasına yazılmıştır” (Özel, 2005, s. 161). Bu cezaya rağmen *kahraman ben*, “yıllar boyu sevmekle tarazlanmış gövdesiyle kendisini deniz karşısında bir güneş gibi görür” (Özel, 2005, s. 162). Sıradan insanlar arasında olmakla birlikte meziyetlerinin farkındadır. Özel'in birçok metninde hissedilen bu durum, *Tüfenk* şiirinde “canavarlar besliyordum ulu bir askerdim sanki” şeklinde dile getirilir (Özel, 2005, s. 23).

Tahrik (1972) başlıklı şiirde Özel, efsanelerden kovulduğundan bahsederek aslında modern dünyada geleneksel anlamda bir kahramanın imkânsızlığına göndermede bulunur (Özel 2005, 168). *Çözülmüş Bir Sırrın Örtüsü* (1973) şiirinde ise “doğadan bir vahiy bekler” (Özel, 2005, s. 172). Vahiy beklemek peygamberlere özgü bir özellik olmakla birlikte burada doğadan bir ilham beklemeye gönderme vardır. Mitolojik kahramanların doğadan, olağanüstü güçlerden bir işaret ve yardım almasına benzer bir durum ve bekleyişten bahsedilebilir. Ne var ki bu bekleyiş boşunadır, zira modern hayatın doğaüstü güçlere sahip bir kahramana ihtiyacı yoktur. Kahraman bireyin yerini artık kurumların aldığı bir dünya söz konusudur. Bununla birlikte şair yine de modern dünyada mümkün olmayanı estetik bir düzlemde mümkün kılmaya çalışır. Freud'un sanatçıların gerçek hayatta yapamadıklarını eserlerinde yaşatmak istemelerine dair tezinde ileri sürdüğü gibi şair de zihnindeki insan tasavvurunu şiirinde yaşatmak ister. “Freud'a göre sanat, isteklerin doyumunu engelleyen gerçeklik ile isteklerin özgürce doyurulabileceği düşlemsel dünya arasında bir ara alandır” (Özeren, 2017, s. 17). Özel'in şiirinde de *ben*, kendisini toplum için feda eden kahraman ile özdeşleştirerek varolur. Fransız psikanalist J. Lacan'ın *egonun* kendisine bir imge, ayna oluşturarak bir bütünlük ve varlık kazandığına dair düşüncesine benzer şekilde burada da *benin* kendi özbilincini fark etmesi ve kahramanı kendi imgesi olarak benimsemesi durumu söz konusudur (Hithchcock, 2015, s. 251). Öznenin “kendi eksiklikleri ya da arzuları bağlamında dünyayı yeniden düşünmesi” Özel'in şiirindeki *benin* varlık sebeplerinden

biri olarak yorumlanabilir (Hithchcock, 2015, s. 258). Dolayısıyla şiirdeki persona, kendi şahsına ayna olan, bir kahraman imgesiyle tebarüz ederek şairin de benliğini, iç dünyasını görünür kılar. Bunun görünür kılınmasında *benin* modern dünyayı kendisine *öteki* olarak seçmesinin de etkili olduğunu söylemek gerekir.

Çağdaş Bir Ürperti (1965) şiirinde *kahraman ben* “kara yağlar sürünerek/câni bir kadınla yatarak” büyür (Özel, 2005, s. 71). Dolayısıyla dünyanın hâllerini olabil-
diğince fazla deneyimleyerek dünyayı anlar hâle gelir. Zira o tufanın koptuğuna ve kâinatın yeniden yaratıldığına tanıklık etmiş kadar olaylara vâkıftır:

Ben İsmet Özel, şair, kırk yaşında.
Her şey ben yaşarken oldu, bunu bilsin insanlar
ben yaşarken koptu tufan
ben yaşarken yeni baştan yaratıldı kainat
her şeyi gördüm içim rahat
gök yarıldı, çamura can verildi (Özel, 2005, s. 231)

Çamura can verilmesi imajı, Âdem peygamber gibi insanlığın yaratılışından çok şairin kendisinin yeniden, ikinci kez yaratıldığını (hidayete erdiğini) dile getirir (Aktaş, 2011, s. 257). Ne var ki onun elinde insanları mutlu edecek gerçekler yoktur. Bu gerçekler, modern dünyada para etmeyen, hatta şairden nefret edilmesine sebep olan olgulardır. Bunlar, ona göre yalnızca büyük bir kişiliğin taşıyabileceği ağırlıkta yüklerdir. O yüzden modern toplumun insanı, bu *kahraman benin* çabaları karşısında ancak izleyici olarak kalabilmektedir.

Amentü (1974) şiirinde, Özel’in metinlerindeki *kahraman benin* yeniden doğuşuna tanık oluruz:

İnsan
eşref-i mahlûkattır derdi babam
bu sözün sözler içinde bir yeri vardı
ama bir eylül günü bilek damarlarımı kestiğim zaman
bu söz asıl anlamını kavradı
geçti çıvgınların, çıbanların, reklamların arasından
geçti tarih denilen tamahkâr tüccarı
kararmış rakamların yarıklarından sızarak
bu söz yüreğime kadar alçaldı
damar kesildi, kandır akacak

ama kan kesilince damardan sıcak
sımsıcak kelimeler boşandı
aşk için karnıma ve göğsüme
ölüm için yüreğime sürdüğüm eczâ uçtu birden
aşk ve ölüm bana yeniden
su ve ateş ve toprak
yeniden yorumlandı. (Özel, 2005, s. 177)

Kahramanın yolculuğundaki bu yeniden doğuş önemli bir dönüm noktasıdır. Aşk ve ölümün; su, ateş ve toprağın yeniden yorumlanması ile *kahraman ben*, yeni bir evreye geçer. Nitekim şiirin takip eden dizelerinde bu *benin* kendisini su, ateş, toprak ve rüzgârdan oluşan dört elemente eklediğini görürüz (Özel, 2005, s. 184). Bu eklemlenme, sıradan bir insandan ayırmakla birlikte ona büyük bir sorumluluk yüklemektedir.

Özel, şiirindeki personanın ortalama insandan farklılığını yine sıradan insan üzerinden ortaya koyar. *Akla Karşı Tezler* (1974) şiirinde, baca temizleyicilerden bahseden şair, en mutlu insanların onlar olduklarını söyler. Baca temizleyicileri “çünkü herkesi düşünmeyecek kadar mutlu/herkes tarafından düşünölmeyecek kadar mutludurlar” (Özel, 2005, s. 187). Başkasının sorumluluğunu taşıma yükü olmadan yaşamak, sıradan insana mutluluk verir. Bu şansa sahip olmayan *kahraman benin* sorumluluğu ve yüküne örtük bir gönderme vardır. Onun işi baca temizlemek gibi sıradan bir iş değildir; diğer insanları düşünmek ve diğer insanlar tarafından düşünölmektir. Bu yüzden hayat onun için dokunaklı bir şarkı değildir (Özel, 2005, s. 70).

Özne Olmaya ve Mücadele Etmeye Mahkûm Kahraman Ben

İsmet Özel'in denemelerinin bulunduğu ve birbirine gönderme yapan kitaplarından birinin adı *Henry Sen Neden Burasın* ve diğerinin adı ise *Waldo Sen Neden Burada Değilsin*'dir. Bu kitaplar, başlıklarını Henry Thoreau ve Ralph Waldo Emerson arasında geçen bir hikâyeden alır. Hikâyeye göre;

“Thoreau Abd'nin Meksika'ya karşı yürüttüğü emperyalist savaş sırasında konan nüfus başına vergiyi, ‘ödediği dolarlar bir adam öldürmek üzere, başka bir adam veya tüfek satın almaya yaramasın’ gerekçesiyle vermeyi reddedince bir gece hapis yattı. Kendisinden ondört yaş büyük olan ve birçok özgürlükçü düşünceyi kendisiyle paylaşan Ralph Waldo Emerson, telâşla arkadaşını görmek üzere onun hücrelerine girdiğinde aralarında şöyle bir konuşmanın cereyan ettiği anlatılır:

- 'Henry, neden buradasın'

- 'Waldo, sen neden burada değilsin?' (Özel, 1995, s. 116)

Özel, bu hikâyeyi anlatarak aslında kendi tutumunu, *mücadeleci benini* ortaya koyar. Ona göre önemli olan burada olmak, haksızlığa karşı çıkmak, gerektiğinde ise bedel ödemektir. Neden burada olduğunu söyleyenlere de onların neden burada olmadığını, Amerikalı iki önemli düşünür ve yazar Henry Thoreau ve Ralph Waldo Emerson arasında geçen diyalog aracılığıyla cevaplamış gibidir. Dolayısıyla bu hikâyeye onun şiirlerinde görülen *mücadeleci benin* kaynağı olarak okunabilir.

Mücadeleci *kahraman ben*, daha çok Özel'in sosyalist dünya görüşüne sahip iken yazdığı şiirlerinde görülür. İşçi sınıfı ve ezilmiş halkın sesi olmak isteyen *benin* bu dönem şiirlerinde umudunun hırçın bir hayvana benzediği, gökçe sancılar çektiği ifade edilir (Özel, 2005, s. 82-83). Bu tarz şiirlerde, yaşamak ile mücadele etmek eş anlamlıdır. *Sevgilim Hayat* (1968) şiirinde, "ben öyle bilirim ki yaşamak/berrak bir gökte çocuklar aşkına savaşmaktır" dizeleri ile *kahraman benin* mücadelesinin meşru zemini ortaya konulur. Mücadele ve dirimin ön plana çıktığı bu metinlerde, 'merd-i meydan' şeklinde tezahür eden, mücadeleci ve er meydanına çıkmaktan sakınmayan bir persona vardır. Bu persona, Evet *İsyân* (1967) şiirinde açık bir şekilde görülür:

Ben merd-i meydan

yani toprağın ve kanın gürzü

güllerin bin yıllık mezarı bendedir

yukardan bakarım efendilerin pusatlarına (Özel, 2005, s. 100)

Anlatıcı ben, bu şiirde yerini kavganın göbeği olarak belirleyerek mücadele içerisinde olduğunu epik bir üslup ile meydan okurcasına ilan eder. Bu ilanını sadece şiirdeki sözcüklerde değil, onu söyleyişteki yiğitçe eda ile gösterir. Yerini "kavganın göbeği" olarak belirleyen *kahraman benin* aynı zamanda kırbaçlayarak büyüttüğü bir ağrısının olduğu görülür (Özel, 2005, s. 98). Dolayısıyla hem içerik hem de üslup olarak mücadele etmekten geri durmayan, agoraya çıkan bir figür söz konusudur. *Yaşamak Umrumdadır* (1967) şiirinde geçen dizeler de yine hayata dair mücadeleci ve yaşamak isteyen bir *ben* söz konusudur:

Yaşamak debelenir içimde kıvrak ve küheylân

beni artık ne sıkıntı ne rahatlık haylamaz

çünkü ben ayaklanmanın domurmuş haliyim

yürüsem rahmet boşanacak
ve sana bir karşılık vereceğim. (Özel, 2005, s. 103)

Şiirde yaşama arzusuyla birlikte bir ayaklanma, *Evet İsyân* şiirinde görülen mücadelecî ve hayata karşılık vermeye hazır bir *ben* söz konusudur. Düşünde “yaratkan ve patlayıcı bir kimya”, beyninde ise “manalı bir uçurum” olduğunu söyleyen bu *benin* hayranlığı şehri inletecek güçtedir (Özel, 2005, s. 103). Bu şiirde, şair olmak ile *kahraman ben* arasında örtüşme vardır. Dolayısıyla şair olmak, hayatla ortalama insandan farklı ilişkiler kurmak demektir. Mücadele etmek için öncelikle mücadelenin ayırıcında olacak bir benliğe ve kahramanın iradesine ihtiyaç vardır. Bu yüzden de “beyaz bir şiir için tüfeğini” doğrultan bir kişi söz konusudur (Özel, 2005, s. 125). Bütün mücadele, yaşanılır bir hayat uğrunadır. Ölümün ise yaşam için olduğu “ölüyoruz, demek ki yaşanılacak” dizeleriyle dile getirilir (Özel, 2005, s. 132).

Mücadelecî figür, Özel'in işçi sınıfının savaşımını dile getirdiği şiirlerinde daha fazla görülür. *Aynı Adam* (1968) şiirinde, “dünyaya doğru yürümekle meşhur” olduğunu söyleyen *ben*, işçi sınıfının sembolleriyle betimlenen bir kahraman portesi çizer:

Ben dünyaya doğru yürümekle meşhurum
kökten dallara yürüyen sular gibi
yürürüm kömür ocaklarına, çapalanan tütüne
yürürüm hüznün ve ağrılar çarelenir
dağların esmer ve yaban telaşından kurtula diye
torna tezgahlarında demir.
Yürürüm çünkü ölümdür yürünölmeyen
yürürüm yürüyüşümdür yeryüzünün halleri
kanla dolar pazuları tarladakinin
hızır gürültüsü içinde türkülenir bir öteki
gökleri göğsümden aşırarak yürürüm
yağlı kasketimin kıyısında nar çiçekleri. (Özel, 2005, s. 115)

Bir işçi gibi yürüyen, koltuğunda iki bomba gibi iki somun taşıyan, gözleri namlu bu *kahraman ben* için “hayat başat bir avrattır” (Özel, 2005, s. 116-117). Şiirdeki kişinin kahramanlığı, emekçi bir figür şahsında, hayatta kalma mücadelesi şeklinde tezahür eder. Bu şekilde sıradan bir eyleme bile efsanevî bir hava verilir. Bu anlamda, sınıf bilinci ve çatışması ile mitolojik özellikler taşıyan kahraman iç içe geçer.

Özel'in sosyalizm etkisinde olduğu dönemde yazdığı şiirlerde bir partizan gibi mücadele etmek ve ölmek isteyen *kahraman ben* Müslüman dünya görüşünü benimse-

diği dönemde yazdığı şiirlerde acı çeken İsa peygamber figürüne dönüşür. Mücadeleci figür, yerini başkalarının günahları ve hataları için kefarete ödemeğe hazır bir *bene* bırakır.

Trajik Akılın Temsili Olarak Kahraman Ben

İsmet Özel'in şiirinde trajik akıl ürününü diyebileceğimiz, insanlık için acı çekmeye hazır bir *ben* söz konusudur. Trajik akıl kavramı, "sonucunda ceza veya acı çekeceğini bilse bile kendini bilinçli bir şekilde amacı uğruna feda eden kişi"ye gönderme yapar (Şener, 2020, s. 8). Trajik akla Prometheus ve Sokrates örnek verilebilir. Prometheus, insanlık için ateşi çalmasında dolayı, Sokrates ise hakikati söylemekten vazgeçemediği için büyük bedeller ödemişlerdir (Şener, 2020, s. 8). Bu kahramanlar, eylemlerini sonuçlarının nereye varacağını bilerek yapmışlar ve sonuç olarak büyük cezalara çarptırılmışlardır.

Özel'in şiirlerinde 1970'ten sonra mücadeleci personanın yerini daha çok bu acı çeken trajik akıl ürününü diyebileceğimiz *benin* aldığı görülür. Mücadeleci *kahraman benin* Özel'in bir tür yeniden doğuşu imleyen *Amentü* şiiriyle birlikte kısmen de olsa dönüşüme uğrar. Bu dönüşümde onun sosyalizmden İslamiyet'e kayışının etkisi olduğu söylenebilir. Özel'in insanlık için acı çeken personasını sosyalist düşünceden sonra benimsediği 'Müslüman dünya görüşü' ile değerlendirmek gerekir (Tüzer, 2008, s. 269-270). Her ne kadar söyleyişteki yiğitçe eda aynı kalsa da Müslüman olmak onun şiirlerindeki kahraman tipi üzerinde değişiklikler yapar. Mücadele eden kahraman, yerini daha çok insanlık için acı çeken bir figüre bırakır. Bu anlamda, İsa imgesini çağrıştıran, acı çeken, insanlık için kendisini feda eden bir kahramanın varlığı hissedilir.

Özel'in *Yaşatan* (1969) adlı şiirinde, bakışlarını halka yöneltmiş bir *ben* vardır. Bu *benin* bakışları sıradan insanın bakışları değildir. Zira o halka bakınca, "gümüş tırnaklı kısraklar, sırça kirpikli gelinler huylanır" (Özel, 2005, s. 133). Dolayısıyla bunlar, ancak özel güçlere sahip bir kahramanın yapabileceği türden şeylerdir. "Kanıma kızgın demirler sokulur/ben halka bakınca" dizeleri ise halk için acı çekmeye hazır bir *benin* varlığını gösterir (Özel, 2005, s. 136). "Gözlerim ne güzeldir halka bakınca" dizesinin olduğu şiir, halk için bedel ödemeye hazır olan kahramanın oluşumunun başlangıç aşamalarıdır. Zira bu kahraman, sonraki dönemlerde yazılan şiirlerde, daha büyük acılara maruz kalacaktır. *Karlı Bir Gece Vakti Bir Dostu Uyandırmak* (1972) şiirinde, insanlarla aynı düzlemde olmanın bir tür ceza olduğunu düşünen ve kendisini deniz karşısında güneş gibi gören *ben*, gövdesinin ise belalara açık hedef kılındığını

söyler (Özel, 2005, s. 161-163). Bu tarz ifadelerle acı çeken bir kahraman *bene* uygun bir atmosfer yaratılır.

Amentü (1974) şiirinde yeniden doğuşuna tanık olduğumuz *kahraman ben*, artık kendisini temel bir unsur olarak görür. Kendisini dört temel unsura ekleyen *benin* insanlık için acı çeken bir kahraman olması ise yolculuğunu tamamlamasının ve olgunlaşmasının göstergesidir:

Hayat

dört şeyle kaimdir, derdi babam

su ve ateş ve toprak.

Ve rüzgâr.

ona kendimi sonradan ben ekledim (Özel, 2005, s. 184)

Su, toprak, ateş ve rüzgâra eklenmek insanlık için vazgeçilmez bir hâle gelmek anlamını taşır. Aynı şiirde geçen “çıkınımda güneşler halka dağıtmak için/halkı suvarmak için saçlarımda bin ırmak” dizeleri de yine halk için kendisini feda etmeye hazır kahraman figürün özellikleri olarak ön plana çıkar (Özel, 2005, s. 182). *Amentü* şiirinde, Leydi Godiva’ya göndermede bulunulması yine halk uğruna acı çekme ve kendisini feda etme anlamı içerir. Söylenceye göre Leydi Godiva, kocası Lord Leofric’ten halkın ödemekte zorluk çektiği ağır vergileri kaldırmasını ister. Lord, Leydi’nin isteğini bir şartla kabul eder. Buna göre vergi indirimine karşın Leydi sokaklarda çıplak bir şekilde dolaşacaktır. Bunu öğrenen ahali ise Leydi Godiva’yı görmemek için evlerine kapanır. Ne var ki modern dünyada bu tarz eylemlere yer yoktur; zira “ne Godiva geçer yoldan, ne bir kimse kör olur” (Özel, 2005, s. 182). Şiirde bir yandan modern dünya eleştirilirken diğer yandan da insanlar için kendisini feda eden kahraman tipinin yokluğuna gönderme bulunur. Şiirin sonunda ise *kahraman benin* eşref-i mahlukat olmanın asıl anlamını kavradığından bahsedilerek bir anlamda, bu adanmışlığının art alanına ışık tutulur.

Özel’in şiirinde acı çeken kahraman birçok yerde İsa peygamber motifiyle karşımıza çıkar. *Akdenizin Ufka Doğru Mora Çalan Mavisî* (1974) şiirinde, İsa peygamber gibi çarmıha gerilmekten bahsedilir:

çünkü ben çok gizli bir yanlışın

dehşetengiz yeteneğini ölçmek için

yepyeni bir hata için iniyorum Akdeniz’e

Meryemoğlu sanıp ben zavallı ademi

çarmıha çaktılar orda çok zaman önce. (Özel, 2005, s. 190)

Aynı şiirde, şair denize ayaklarından önce dilini soktuğundan bahsederek acıya karşı kayıtsız olduğunu ifade eder. Yine *Mataramda Tuzlu Su* (1981) şiirinde, “uzun yola çıkmaya hüküm giymiş” ve “kendisine dünyada acı bir kök tadı seçmiş” bir persona ile karşılaşırız (Özel, 2005, s. 222). Bu persona, dünyada artık yerinin olmadığını, kurulu düzende barınamayacağını, dolayısıyla “ısmarlama bir hayatı” bıraktığını, uzun yola çıkmaya hüküm giydiğini söyler (Özel, 2005, s. 223-224). Bu yersiz yurtsuz kahraman, insanlar için, İsa peygamber gibi, acı çekmeye hazırdır. Kahramanın uzun yola çıkması, konfor alanından terk edip yeni bir hayata geçmesi ve olgunlaşma yaşayarak dönmesini de içerir (Cambel, 2021). Böylece bu kahraman, kendisini kısıtlayan korkularla yüzleşerek onları geride bırakır ve nihayet bir tekâmüle ve iç huzura ulaşır:

bu hayatta ne koku, ne yankı, ne de boya

taşımamı yasaklayan belgeyi imzaladım

burada bitti artık işim, ocağım yok

uzun yola çıkmaya hüküm giydim. (Özel, 2005, s. 224)

Kahraman benin giydiği hüküm ile insanlar için acı çekme feragatinde bulunma birleşir. Zira o bütün lüks sayılabilecek şeyleri, geride bırakarak kendisini dünyevî olandan soyutlar. Burada ölüme gönderme olmakla birlikte maddî olandan sıyrılmış bir *ben* de söz konusudur.

Jazz (1981) şiirinde, *kahraman benin* dünyada olup bitenlerden kendisini sorumlu tuttuğu görülür:

nabzımı çünkü ben kasadan fiş alarak

yağmuru, selvileri zor durumda bıraktım

benim yongalarımın yapıldı bu çelenkler

ben papatyaları şımartmadım diye oldu

Mata Hari’ler casus, Al Capone’lar gangster (Özel, 2005, s. 221)

Burada anlatıcı, kolektif bir *ben* olarak tezahür eder. Şair, ben diyerek toplumu kastetmektedir. Bununla birlikte toplumun bir ferdi olarak sorumluluğu en fazla hissedilen bir kişi olarak ön plana çıkar. Onun kendisini toplum için feda eden bir personada

izhar etmesi, daha anlaşılır bir hâl alır. Bu anlamda Özel'in şiirindeki *ben*, *Üç Frenk Havası* (1980) şiirinde ifade edildiği gibi kolektif insanı, toplumu ve devleti reddeden Max Stirner gibi gülünç bir ölümlle ölmek istemez (Özel, 2005, s. 201). Celladına gülümseyerek estetik bir idamla ölmek ister (Özel, 2005, s. 233). Çünkü celladına gülümsemek, "idealist dava adamları"na özgü bir davranıştır (Aktaş, 2011, s. 208). Ancak bu şekilde bir ölüm şaire, halk için acı çeken kahramana layık bir son olabilir.

Cellâdıma Gülümserken Çektirdiğim Resmin Arkasındaki Satırlar (1984) şiirinde şair, bir tür manifesto sayılabilecek dizelere yer verir.

Ben İsmet Özel, şair, kırk yaşında.

her şey ben yaşarken oldu, bunu bilsin insanlar

ben yaşarken koptu tufan

ben yaşarken yeni baştan yaratıldı kainat

her şeyi gördüm içim rahat

gök yarıldı, çamura can verildi (Özel, 2005, s. 231)

Buna göre kırk yaş, artık *kahraman benin* her şeyi gördüğü bir yaştır. Tufanı gören, kâinatın ve kendisinin yeniden yaradılışına tanıklık eden bu kahraman, bir bakıma olgunlaşma yolculuğunu tamamlamıştır (Cambell, 2021). Göreceğini görmüş, yaşayacağını yaşamıştır. Bundan dolayı insanların terk ettiği düşüncelerini, yanlışlarını almaya, hataları için bedel ödemeye hazırdır:

Gelin

bir pazarlık yapalım sizinle ey insanlar!

Bana kötü

bana terkettiğiniz düşünceleri verin

o vazgeçtiğiniz günler, eski yanlışlarınız

ah, ne aptalmışım dediğiniz zamanlar

onları verin, yakınmalarınızı

artık gülmeye değer bulmadığınız şakalar

ben aştım onları dediğiniz ne varsa

bunda üzülecek ne var dediğiniz neyse onlar

boşa çıkmış çabalar, bozuk niyetleriniz

içinizde kırık dökük, yoksul, yabansı

verin bana

verin taammüden işlediğiniz suçları da. (Özel, 2005, s. 236)

Bu *kahraman ben*, olgunlaştıktan sonra insanların taammüden işlediği suçları, bozuk niyetlerini ve artık değer vermedikleri şeyleri almaya hazırdır. İnsanlığın yükünü taşıyabilecek bu personaya dönüştüğünü açık şekilde ortaya koymaktadır.

Özel'in şiirindeki *kahraman ben* yalnızca kendisi acı çekmez, aynı zamanda dokunduğu insanların da acı çekmesine sebep olur. *Of Not Being A Jew* şiirinde geçen "Kimi öptüm de kurtuldu çarmıha çakılmaktan?" dizelerinde, yalnızca *kahraman benin* değil, ilişkide olduğu kim varsa onların da acı çektiği söylenir (Özel, 2011, s. 168). Bu özelliğinden dolayı kimse ona yaklaşmak istemez. İsa peygamberin çarmıha gerilmesine, en yakınındakilerin cezalandırılmasına ve kurtulmak için onu tanımadıklarını söylemlerine göndermeler barındıran bu dizelerde, *kahraman benin* yaşadığı yalnızlık ve çektiği acılar daha da geniş bir boyutta gösterilir.

Özel'in bu evrede yazdığı şiirlerde, sosyalist mücadeleci bir figürden, İsa peygamber gibi insanlık adına acı çeken, fakat daha pasif denilebilecek bir kahramana dönüşüm söz konusudur. Nitekim *Ölüm Kere Ölüm/Ölüm Kare* şiirinde geçen "İsa Golgota'ya çıkarken tökezlemeden önce/Önü sıra sendeleyip ayağı burkulan bendim" dizelerinde *kahraman benin* İsa peygamberin çarmıha gerilmesine eşlik ettiği görülür (Özel, 2011, s. 4). Yine devam eden dizelerin birinde "İlk ben üşüdüm sonradır 'Tur-i Sina'daki sağnak" ifadeleriyle Musa peygamber kıssasına da tanıklık söz konusudur (Özel, 2011, s. 4). Bu dizelere göre İsa peygamberin çarmıha gerilmesi, Musa peygamberin Sina dağında yaşadıkları ve tufan gibi dinî ve tarihsel olaylara sembolik düzlemde tanıklık eden bir *ben* söz konusudur. Bu kadar acı ve tecrübeye tanık olmuş bu *benin* halkı için acı çekmeyi göze almış bir figür olması, aynı zamanda şair İsmet Özel'in topluma karşı hissettiği sorumluluğun ve egosunun estetik düzleme yansımalarıdır. Bu anlamda Özel, şiirinde yarattığı persona nezdinde topluma, gerçekliğe ve kendisine verdiği önemi dile getirmek istediğini söyler. İnsanın kendi önemini ortaya koymak için şiire sarıldığını ileri süren Özel'e göre "insanoğlunun en sahici dili şiirdir" ve eğer "her kim şiir önemlidir, büyüktür derse, aslında ben önemliyim, ben büyü-

ğüm diyordur” (Özel, 2007, s. 21). Dolayısıyla şair İsmet Özel sembolik düzlemde şiire ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getiren bir figür yaratarak aslında kendi benini de yansıtmış olur.

SONUÇ

İsmet Özel, şiirlerinde dünyaya karşı tutumundan, hislerinden ve düşünce biçiminden izler taşıyan bir *kahraman ben* yaratmıştır. Bu *ben*, sıradan olmama arzusu ve bilinciyle zaman zaman toplum ve halk adına mücadele etmesiyle ön plana çıkan ve acı çeken bir figür olarak tezahür eder. Özel'in şiirlerindeki *kahraman ben*, modern dünyada insanların sıradanlaşmalarına, kendileri dışında bir şeyi görmemelerine karşı tepkisel bir dışavurumun öznesi biçiminde görülür. Zira bir kahramanın ortaya çıkması için toplumda bazı şeylerin eksikliğinin yoğun bir şekilde hissedilmesi ve onu tamamlamaya aday bir figürün olması gerekir. Dolayısıyla şiirdeki *kahraman ben*, kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Bu *ben*, bir yandan kendi meziyetlerini açığa çıkarırken diğer yandan da öteki olarak gördüğü modern toplumun birtakım eksikler barındıran ve çare bulunması gereken ahvalini gözler önüne serer. Şairin toplum karşısında takındığı tutum, sözü edilen *benin* davranış biçimini etkiler.

İsmet Özel'in *kahraman benin* özne olduğu şiirler yazması, hem benimsediği ideolojilerin dünyaya bir kurtarıcı sunma arzusuyla hem de şairin kendi kişiliğiyle örtüşmektedir. Özel bir Marksist ve Müslüman olmasına paralel bir şekilde kurtarıcı/ Mesih bekleyişi ve arayışı duygusuna karşılık gelebilecek şiirler yazarken bir yandan da kendi kişiliği ve egosunu halk için mücadele eden ve bunun için acı çekmeye amade bir persona olarak yansıtmıştır. Bu anlamda onun gerçek yaşamda doğrudan doğruya açığa çıkarmadığı/çıkarmadığı duygu ve düşüncelerini metinlerine aksettirdiği söylenebilir. Son dönemlerdeki söylemleriyle Özel, şiirinde bahsettiği kurtarıcı *benin* tezahürü olarak okunabilecek bazı yönleri daha fazla dillendirir. Nitekim İstiklal Marşı Derneği çatısı altında yaptığı konuşmalar ve yazdığı yazılara bakılırsa onun elden giden bir topluma kurtarıcı bir el uzattığına inandığına dair izlenimler edinmek mümkündür.

Etik Beyan

“İsmet Özel Şiirinde ‘Kahraman Ben’in Görünümleri” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı

zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etięi Komitesinin (Committee on Publication Ethics - COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Deęerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Mali Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interest.

Financial Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Akgün, A. (2013). Fuat Köprülü'nün Tevfik Fikret Eleştirileri. *Karadeniz Araştırmaları*, 36, 277-286.

Aktaş, H. (2011). *Celladına Gülümseyen Şair İsmet Özel*. Rize: Yortsavul Yayınları.

Baldick, C. (2011). *The Concise Oxford Dictionary of Lirerary Terms*. New York: Oxford University Press.

Bröckling, U. (2019). «Heroism and Modernity.» *helden. heroes. héros.*”, 12, 127-142.

Cambell, J. (2021). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. Çeviren: Sabri Gürses. İstanbul: İtahaki Yayınları.

Hitchcock, A. L. (2015). *Kuram ve Kuramcılar*. Çeviren: Seda Pekşen. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özel, İ. (1995). *Waldo Sen Neden Burada Değilsin*. İstanbul: Şule Yayınları.

Özel, İ. (2005). *Erbain*. İstanbul: Şule Yayınları.

Özel, İ. (2007.) *Şiir Yazma Kılavuzu*. İstanbul: Şule Yayınları.

Özel, İ. (2011). *Of Not Being A Jew*. İstanbul: Şule Yayınları.

Özel, İ. (2011). *Sorulunca Söylenen*. İstanbul: Tiyo Yayınları.

Özel, İ. (2014). *Şiir Okuma Kılavuzu*. İstanbul: Tiyo Yayınları.

Özel, İ. (2014). Demek İstedim... Diyebiliyorum mu, İstiklal Marşı Derneği, <http://www.istiklalmarsiderneği.org.tr/IcerikDetay?Id=1095&IcerikId=1791>. Erişim tarihi: 17.11.2022

Özeren, P. L. (2017). Yaratıcılığın Kökenleri ve Narsisizm. *Narsisizm ve Yaratıcılık* içinde, Düzenleyen: Nilüfer Erdem, (ss. 17-34). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Şener, H. E. (2020). «Aklın Trajedisi ve Bir Suçlama Olarak Bürokrasi: Kafka'nın Dava'sı ve Şato'su.» *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 33, 1-34.

Tüzer, İ. (2008). *İsmet Özel Şiire Damıtılmış Hayat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.